

GÜNÜMÜZDE REZERV PARA*

Prof. Dr. İ. Dođan KARGÜL**

ÖZET

Uluslararası ödemelerde kabul görmüş ödeme aracına “rezerve para” denmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru (1944) ABD’de Bretton Woods kasabasında toplanan ülkeler rezerv para olarak ABD dolarını kabul ettiler. Şimdi ise; dolarla, Avrupa Birliği parası olan “Euro” arasında bir mücadele söz konusudur. Ama rezerv paranın dayandığı esas, kurulu sermaye gücünün arkasında duran üretim potansiyelidir.

Anahtar Kelimeler: White Plânı, AVRO.

ABSTRACT

At the first outset, US dollar was accepted as reserve money. Later dollar devaluated several times. Now there is a severe competition between Euro and dollar. For the coming years, everyone anticipates for a new reserve money concept.

Key Words: White Plan, Euro.

GİRİŞ

Bilindiği üzere ABD’nin küçük bir beldesi olan Bretton Woods’da iki proje rezerv para için karşı karşıya gelmişti. Bunlardan birisi İngiliz delegasyonunun teklifiydi, diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri’nin savunduğuydu. 1944 yılında gerçekleştirilen bu toplantıya Birleşmiş Milletler’e katılmış bulunan birçok ülkenin delegeleri iştirak etmişlerdi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de oturuma katılan ülkeler arasında yer alıyordu. İngiltere projesini, Lord John Maynard Keynes (Klein: 1980) savunurken, ABD tarafından tutulan proje White tarafından ileri sürülmüştü. Nitekim İngilizlerin plânı kabul görmemiş buna karşılık White’ın plânı benimsenmiş ve adına da

* Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL’A ARMAĞAN’dır.

** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

sonradan “**White Plâni**” denmiştir. Bu plâna göre ABD’de yaklaşık 22 milyar ABD doları değerinde külçe altın stoku karşılığında ABD dolarının rezerv para olarak Dünyaya ilan ediyor ve bir ons (yaklaşık 28 gram) altını 35 ABD doları ile alıp satacak durumda olduğunu vurguluyordu. Doların bu güvencesi ancak 1958 yılına kadar yerini korumuştur. 1957 yılınca Jack Rueff (Fransız taraf) ve DeGaul’ün de başını çektiği bir savla ABD’deki altın stokunun erimesini savunarak doların devalüe edilmesini istemişler ve bunda başarılı olmuşlardır. Rezerv para olarak ABD doları gerçekten bütün Dünya’da dal budak sarmış özellikle de Avrupa finans çevrelerinde AVRO-DOLLAR (Avrupa’da dolanımda olan dolar) olarak yerleşik ve hatırı sayılır bir piyasa yapmıştır.

Fakat yine yılların getirdiği konjonktür ile dolar mevcut değerini de koruyamamış ve 1980 yılında ciddi bir devalüasyona maruz kalmıştır. Bu tarihten itibaren dolar altınla olan bağıını da koparmıştır. Yani dolar artık banknot özelliğini kaybederken sadece kâğıt para özelliği ile gücünü Amerika Birleşik Devletleri Maliyesine ve onun üretim teknolojilerine dayandırmıştır.

Bu durum böylesine devam ederken bir taraftan da Avrupa Birliği serpilip gelişmiş, kurucu altı ülkeden yirmibeş üye ülkeye varmıştır. Avrupa birliği bu geçen sürede entegrasyon zincirini daha da kuvvetli kılabilmek için para birliğine adım atmıştır. Bu arada Avrupa Merkez Bankası kurulmuş, birliğin ortak parasının adı EURO (AVRO) olmuştur. **Bu para birliğine İngiltere dâhil olmamıştır.** Avrupa Merkez Bankası’nın işletim yapısına Almanya damgasını vurmuş, inisiyatifi baştan ellerine alarak AVRO’nun güdümü onlarda kalmıştır. Eş anlı olarak değerlendirmemiz gereken bu süreçte de Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi çok büyümüş ve yine paralel olarak Hindistan ekonomisi gelişip serpilmiştir. Japonya zaten 1960’da ekonomik gelişmesini hızlandırarak 1985 yıllarına kadar hızlı büyümeyi en önde götüren ülkelerden olmuştur. 1990 yıllarında Sovyetler Birliği’nde kolektivizmin çökmesi peyk (uydu) ülkelerin bağımsızlık kazanmaları sonucu dünya siyasal ve ekonomik dengeleri yeniden kurulmaya başlanmıştır. **Rusya Federasyonu**, yeni Rus Devleti’nin adı olmuştur. Bu ülkede de petrol bulunmuş, Rus ekonomisi kalkınma ve iktisadi büyümede hız kazanmıştır. Dünyanın diğer bir tarafında bulunan Brezilya ekonomisi de büyüklüğü ile belirginleşmeye başlamıştır.

Bütün bu yapısal, siyasal ve ekonomik değişimler bir takım köklü kurumsal değişimlerin zeminini hazırlamıştır. 1960 yıllardan itibaren bilgisayar sistemlerinin gerek donanım düzeninde gerekse yazılım ağında devrimsel değişiklikler yaşanmaktadır. Bu haberleşme teknolojilerinin baş döndürücü

hızda gelişmesi, üretim ağının bütün dallarını işgal etmiştir. Yazılım teknolojileri bilgi ağını tüm dünyaya hızla yaydığı için dünya çok küçülmüştür. Bu küçülme küreselleşme problemlerini de birlikte yaratmıştır. (Dornbusch, Fischer: 1978)

Bir taraftan bilginin yazılımı hızla dağıtılırken bir taraftan da teknoloji, ulaşım ve erişim olanaklarını çok kolay ve ucuz yapmaktadır. Dünya nüfusu yedi milyara hızla yol alırken beslenme, barınma gelecekte ciddi problemler yaratacaktır. Enerji ve su kaynakları da sıraya giren sorunlar arasındadır.

Bu küresel kısa değerlendirmeler sonucunda **bir de rezerv para sorunu yaşanmaktadır!**

Bu defa dış dış mücadele veren iki kurum bulunmaktadır. Bunlardan birisi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası (Fed Reserv) diğeri ise Avrupa Merkez Bankası (ECB) dir.

ABD Merkez Bankası (kısaca FED) devre-devre çok düşük düzeylerde bir faiz oranı (yaklaşık 0,05 ~ 0,20 arası) uygulamaktadır. Bundan beklenen amaçlar ise **birincisi** ABD dolarının değerini düşük tutarak ihracat potansiyelini arttırmak dolaylı olarak ithalatı düşürmektir. **İkincisi** 1200 milyar dolara (yaklaşık) ulaşan cari açık tutarını küçültmek, **üçüncüsü** faiz ödemelerinden tasarruf etmektir.

Avrupa Merkez Bankası (kısaca AMB) **da düşük faiz politikasından yana tavrını koymuştur**. Almanların dümen suyunda AVRO yu yönetenler, gene ihracatı açık tutmak ve faiz masraflarını kısmak ve ekonomik sıkıntılarla cebelleşen üye ülkelere (İzlanda, Yunanistan, Portekiz, Polonya, İtalya gibi) yardım etmek için sıkı para siyaseti kullanmaktadır. Ne var ki AMB 2011 Nisan ayında tedrici olarak merkez bankası faiz oranlarını artıracaklarını ilân etmiştir.

Sözü geçen bu iki merkez bankası karşılıklı olarak sıkı para politikaları güderken külçe altının değeri de borsalarda yükselmiştir. Kıymet saklama metası olan **Altın da değer kazanmış olarak pusuda beklemektedir**. Bir taraftan Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomisinde tuttuğu 1200 Milyar ABD dolarını bir baskı aracı olarak ABD'ye karşı kullanırken ABD dolarının değerinin artırılmasını (FED faizlerini artırarak) talep etmektedir. ÇİN Devleti, bu yapılmadığı takdirde yeni bir rezerv para değerinin ortaya atılmasını istemektedir. Bu istek sadece ÇİN'den değil aynı zamanda Hindistan, Japonya, Rusya ve Brezilya gibi ülkelere de gelmektedir. Çünkü bu ülke ekonomilerinde ciddi tutarlarda ABD doları tedavül etmektedir.

Bütün sahneye dökülen gelişmeler karşısında yeni Rezerv Para birimi olarak ortaya çıkacak kimlik ne olacaktır? 1- Altınla ifade edilmiş yeni bir banknot para mı? 2- Değeri yeniden belirlenmiş ABD Doları mı? 3- AVRO mu? 4- Bambaşka yeni bir para birimi mi?

Buna dünya yanıt aramaktadır. Bu günkü ortam da Maastricht kriterlerini yerine getirebilen birkaç Avrupa Birliği üyesi ülke kalmışken halen AVRO'yu kıymetli bir para imiş gibi el üstünde tutan Avrupa para piyasaları **kâğıttan bir fil'e güç vermeye çalışmaktalar**. Özellikle AMB'sının iplerini elinde tutan Almanlar AVRO çatırdamasın diye Alman şansölyesinin desteği ile habire kürekle paraları AMB kasalarına boşaltmaya devam etmektedirler. Oysa **AVRO'nun dayandığı ciddi boyutta kurulu büyük bir üretim düzeneği bulunmamaktadır!** Hele AVRO'nun dayandığı düzen ABD doları ile kıyaslanırsa devde kulak kalacaktır. (Campagna: 1974)

AVRO'nun bu devranı nereye kadar sürüp gidecektir? Kuzey Afrika da ki siyasi değişimler, Libya petrolünün duraksaması, Sudan petrolünün ABD kökenli petrol şirketlerinin denetiminde olması, Avrupa'nın elini kuvvetlendiriyor olamaz!

Bir taraftan da Amerika Merkez Bankası bu **gevşek para politikalarını** ne kadar süre ile devam ettirmeye muktedir olacaktır? Başta uzak doğu olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde ellerinde büyük tutarlarda döviz bulduran ülkelerin baskılarını ABD ne ölçüde hafife alacaktır?

Bazı uzağı görebilen finans kurumlarının öngörülerine göre ABD dolarındaki değer artışının yaz aylarında patlayacağı yolundadır. ABD'nin ileri teknolojileri yakından izlediği göz önüne alınırsa, kütleli üretim teknolojisine bu bilgisayar teknolojilerini yüklediği bilinmektedir. Bu şartlar altında küreselleşen dünyamızda en büyük kurulu üretim düzenine sahip ülke durumundadır. Günümüzde paraların değeri esas itibariyle üretim gücüne dayandığına göre doların AVRO'nun gerisinde kalması mümkün değildir. Bu yüzden **para savaşları, çok ileri teknolojilerin kurulmasına kadar devam edecektir.**

KAYNAKÇA

KLEİN, Lawrence R., **The Keynesian Revolution**, Macmillan Press Ltd, 1980.

DORNBUSH, R.; FİSCHER, S., **Macroeconomics**, 1978.

CAMPAGNA, A. S., **Macroeconomics, Theory and Policy**, Houghton Mifflin, 1974.